

שיעורי הגר"א עוזר שליט"א
ראש ישיבת אתרי

בענין:

ברכות התפילין

- רעו -

נמסר בשבת נחמו פרשת ואתחנן, ה'תשע"ב

עיצוב גרפי ועימוד: תמנתי עיצוב גרפי

בשבת פרשת עקב יוקדם השיעור לשעה 5:30 אחה"צ ויהיה בענין:

מצות קריאת שמע

מנחה בשעה 5:05 [ואחרי השיעור בביהכ"נ המרכזי בזמן הדלקת נרות]

לקבלת השיעורים באימייל יש לכתוב בקשה לתמנתי: timnal@zahav.net.il

שיעור הגר"א עוזר שליט"א - רעו - נמסר בשבת נחמו פרשת ואתחנן, ה'תשע"ב

ברכות התפלין

[שיטות הראשונים בסדר ברכות התפלין, כשסח בין התפלין וכשלא סח]

'להניח' כיון שאם הלכה כרש"י - אינו רוצה לפטור בברכה זו את השל-ראש, ואם כר"ת - תעלה לי ברכת 'להניח' גם על של-ראש. ומעתה ברכת 'על מצות' מחויבת היא ואינה לבטלה לדעת הכל, שהרי באופן זה שנתכוין בפירוש שלא תעלה לו ברכת 'להניח' על של ראש, גם רש"י מודה שצריך לברך על של ראש ברכה אחרת. [ואמנם לרש"י הרי הוא גורם לברכה שאינה צריכה, סו"ס 'ברכה לבטלה' אין כאן, והרי בעצם נקטינן כר"ת ורק כדי לצאת מכל פקפוק וחשש של איסור חמור דברכה לבטלה שי"א שהוא מדאוריתא, עבדינן עצה זו, וא"כ מידי חשש זה יצאנו ע"י התנאי. ועוד מסתבר שגם 'ברכה שאינה צריכה' אין כאן למעשה, שהרי סו"ס נצרך הוא למעשה לברך כיון דנקטינן כר"ת]. ובדפו"י הניח רעק"א ב'צ"ע' אמאי הווקק הרמ"א לאמירת 'ברוך שם' והלא אפשר בעצה הנ"ל.

ובבאור-הלכה הביא מהפמ"ג שאין לנהוג כן, להתנות שאם הלכה כרש"י כך ואם הלכה כר"ת כך. וצדד בטעמו: 'כדי שלא ירגיל האדם את עצמו לפקפק אחר מנהגן של ישראל שנתייסד על פי שיטות הרבה מהראשונים'. ויש להעיר קצת על טעם זה שהרי גם לפי מנהג העולם לומר 'בשכמל"ו' מראה שחושש לדעה החולקת. וא"כ חוזרת הערת רעק"א מדוע הוצרכנו לאמירת 'בשכמל"ו' והלא אפשר בלאו הכי על ידי עשיית תנאי כנ"ל. *

עוד הקשה הג"ר שמואל אביגדור בעל תנא תוספאה (בשו"ת שאלות שמואל ב) על מנהג זה של אמירת בשכמל"ו, הלא לעולם כשמתחיל ברכת 'על מצות' הוי הפסק לדעת רש"י ורמב"ם שאין צריך לברכה נוספת, ושוב נצרך הוא מדינא לברך 'על מצות' גם לשיטתם, דהוי כסח בין תפלה לתפלה.

ונראה לתרץ שתי הקושיות בחדא מחתא. ולשם כך יש להקדים מספר הקדמות, ונרחיב תחילה בברור שיטות רש"י ור"ת בדיון הברכות.

[שיטת הנמו"י; חזרה על ברכת 'להניח' כשסח בנתיים, משום השלמת הנחת של-יד בהתכפתה לשל-ראש]

(ב) הבית-יוסף (ר"ס כו) תמה על הנמוקי-יוסף שנראה מדבריו שסובר כרבנו תם ד'סח מברך שתיים' קאי על של ראש - הרי

א בדפוסים שלנו [דלא כבדפו"י] לא העמיד רעק"א הדברים כקושיא אלא כעצה נוספת. ויש לומר בפשיטות שלכך נקטו הפוסקים לומר 'ברוך שם', כי אין נוקטים עצה לכלל העם בדבר התלוי בכוונה נתנאי, שאין ההמון רגילים בזה [וכמדומה שכן מוכח בכ"מ, וכגון בברכה על טהלת לולב, בשו"ע (תרנ"ה), לא הוזכר העצה שיכוון שלא לצאת בנטילה עד גמור הברכה - כפי שהביא בב"י בשם הרא"ש, ועוד כו"ב]. אך מסתבר לכאורה שלפי הבנת הנמו"י והמיוחס לרשב"א (דלהלן) בשיטה זו, שבעצם התש"ד כשהיא לעצמה אינה טעונה ברכת 'להניח' [אלא שאם סח מברך שוב 'להניח' על השלמת מצות של יד שהיא עתה מצורפת עם של ראש], אם כן נראה שבעצם אין צריך התנאה מפורשת, דהא סתמא דמלתא הוי, שהואיל ובדעתו עתה לברך 'על מצות' על ש"ר, הוי כאומר בפירוש שאינו רוצה שברכה זו תפטר את של-ראש. וא"כ לשיטה זו אכן לכאורה אין צורך באמירת בשכמל"ו. ומ"מ על הרמ"א לא קשיא, כי הוא נוקט כהתוס' ורא"ש שש"ד טעונה גם ברכת 'להניח' וא"כ כשמברך 'להניח' הלא מכוין שתעלה לו ברכה זו גם על ש"ר, ושוב נוקק הוא לתנאי מפורש שאם הלכה כרש"י אינו רוצה בכך, ולשיטתו הדין לטברא קמייתא שאין מתקנים לציבור עצה כזו ולכן נהגינן באמירת ברוך שם.

(א) 'וקשרתם לאות על ידך והיו לטטפת בין עיניך'. ידועה מחלוקת הראשונים אודות ברכות התפלין; רש"י (במנחות לו.) והרמב"ם (תפלין ד,ד-ו; תפילה ז,יד) נוקטים שמברכים ברכת 'להניח' קודם הנחת תפלין של יד ותנו לא. ורק אם סח בין תש"י לשל-ראש, מברך ברכה על של-ראש 'על מצות תפלין'. כך פירשו את דברי הגמרא (שם) 'אביי ורבא דאמרי תרויהו: לא סח - מברך אחת [בסך הכל, על שתי התפלין]. סח - מברך שתיים'. ואילו רבנו תם (בתוס' שם ובכ"מ) סובר שלכתחילה מברכים על של-יד 'להניח' ועל של-ראש 'על מצות', ואם סח חוזר ומברך גם 'להניח' על של-ראש, ומפרש דברי הגמרא על תפלין של ראש בלבד; שאם לא סח ביניהן מברך על של-ראש אחת, זו היא ברכת 'על מצות' [מלבד 'להניח' שבירך על של-יד]. ואם סח - מברך עוד שתיים בהנחת של-ראש: 'להניח' ו'על מצות'.

[הבנת התוס' והרא"ש בשיטת ר"ת; תש"ר ווקקת ברכה לעצמה גם כשאין מניח של-יד]

בבאור שיטת רבנו תם, כתבו התוס' בברכות (ס:) והרא"ש (בהלכות תפלין טו) שבעצם תקנו על של-ראש שתי ברכות; ברכת 'להניח' כמו בשל יד [שהרי שתי מצוות הן, וכל מצוה מחייבת ברכה לעצמה, וכדלהלן] וגם ברכת 'על מצות' [לפי שהיא גמר מצוה ועיקר, שיש בה ד' בתים ושי"ן - לכך מברך 'על מצות'], אלא שכשלא סח ביניהן, עולה לו ברכת 'להניח' שבירך על של-יד גם על של-ראש, אבל אם סח מברך את שתי הברכות על של-ראש, שכן עיקר דינה לברך עליה שתי ברכות כאמור. ועל פי זה כתבו התוס' והרא"ש שמי שאין לו אלא תפלה - של-ראש [שמניחה לבדה, כפי ששנינו במנחות (לה). תפלה של יד אינה מעכבת את של ראש] - יברך עליה שתיים.

ופסק השו"ע כרש"י והרמב"ם שמברך אחת, ואם סח מברך על של-ראש 'על מצות'. ואילו הרמ"א (כה,ה ט) כתב דלדין פשט המנהג כר"ת שמברך תמיד שתיים. ואם סח מברך שתיים על של-ראש. ולשיטתו זו כתב (כו,ב) שאם אינו מניח אלא של-ראש - מברך עליה שתי ברכות.

[אמירת בשכמל"ו לצאת מחשש ברכה לבטלה; עצת הגרעק"א לצאת ידי שתי השיטות; פקפוק האחרונים]

והוסיף הרמ"א (כה,ה) שטוב לומר תמיד אחר הברכה השניה 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' - כדי לצאת מידי חשש ברכה לבטלה. ופירשו הפוסקים (א"ר, הובא במשנ"ב) שאעפ"י שאנו סוברים כדעת רבנו תם, מ"מ כדי לצאת מידי כל פקפוק וחשש של ברכה לבטלה, לכך נוהגים לומר בשכמל"ו, אבל לא שזוהו ספק ממש - שאם כן, לא היה לנו לברך מספק.

וכתב הגרעק"א (בהגהותיו על השו"ע שם) שלכאורה יש תקנה אחרת לצאת ידי חשש ברכה לבטלה, שבשעה שמברך

שתי ברכות, או לעולם טעונה ברכה אחת אלא שמברך שוב 'להניח' על השלמת הנחת של-יד וקיום מצות תכיפותן [ובזה נחלקו הדעות, האם צריך לעשות מעשה הידוק בתש"י אם לאו]. ונפקא מינה במניח תפלה-של-ראש לבדה.

[בבבאור חילוקי מטבע ברכות התפלין של יד ושל ראש: 'להניח' ועל מצות]

ג) הא מיהת דלכו"ע תקנו לברך על של-ראש 'על מצות' [לרש"י - בשהפסיק דוקא, ולר"ת גם כשלא הפסיק] ולא 'להניח' כבשל-יד. וכבר עמד רש"י (במנחות לו.) על טעם חילוק הברכות, כי בהנחת של-יד מתחיל להניח ובשל ראש גומר את המצוה לכך אומר 'על מצות תפלין'. והקרן-אורה (שם) כתב שתקנו טופס הברכות כלשון הכתוב; בשל-יד נקט הכתוב לשון פעולה, 'וקשרתם לאות על ירך' [ומה שתקנו לברך בלשון 'הנחה' ולא 'קשירה' - עב"ח ורעק"א שם], ובשל-ראש לשון מצב עומד: 'והיו לטטפת בין עיניך', על כן בש"י מתאים לשון 'להניח' ובש"ר 'על מצות'.

והגאון מרוגאצ'וב (בצפנת פענח הל' תפלין) הוסיף שאין זה ענין לשוני גרידא, אלא שתי מצוות אלו חלוקות בעצם הגדרתן; תפלה של יד מצוותה מעשה הקשירה ואילו של-ראש המצוה בתוצאה, להיותן על הראש. ויש מקום לדייק כדבריו מלשונות הרמב"ם ברמזי המצוות שבפתיחת הלכות תפלין: מנה מצוה אחת 'להיות תפלין על הראש' ומצוה נוספת 'לקשרם על היד'. [אם כי יתכן שנקט רק לשון המקראות, ולא בא להשמיענו גדר המצוה]. ובזה ביאר הרוגאצ'וב את דברי התוס' במנחות (לו רע"א) שהכריעו לחלק בין תש"י שצריך לקשרן בכל יום [כדעת רבי אליהו] כדכתיב 'וקשרתם', לתש"ר שאין צריך. ועוד כתב דנפ"מ אם מי שאינו בר-חיובא יכול להניח על גופו של מי שחייב, שבתש"י שהמצוה היא מעשה הקשירה, צריך דוקא שיקשור מי שנצטוה על הדבר ולא מי שאינו בתורת המצוה, משא"כ בתש"ר. ופירש מה שאמר (בע"ז לט.) 'מעשה באשה אחת שנשאת לחבר והיתה קושרת לו תפלין על ידו. נשאת למוכס והיתה קושרת לו קשרי מוכס על ידו' דהיינו דוקא בשל-ראש. ויש לציין שבהגהות מיימוניות (ציצית א, ט) נראה שמפרש שהיתה מסייעת לו בקשירה, לא קושרת ממש. ועוד כתב בצפ"ע שם נפקותא במי שהיה לבוש בתפלין בלילה, דמבואר במנחות (לו) שצריך למשמש בהן לכשגיע זמן תפלין [עכ"פ למאן דאמר לילה לאו זמן תפלין], שזהו רק בתש"י אבל לא בתש"ר, שאין צריך להן מעשה הנחה ביום דוקא אלא מצוותן בעצם היותן מונחין. וכן דן לפי זה על דקדוק נוסח הברכה 'להניח תפלין'

ג נראה מאותה סיבה לבאר שאף לפי דעת רוב הפוסקים שמברכים 'להתעטף בציצית' (ע' משנ"ב ח סק"י ונכח"ח ועוד), בסוכה אומרים 'לישב בסוכה' [וכמדומה שכן מנהג העולם] - כי כן בסוכה כתיב 'בסוכות תשב', בסוכות הידועות, משא"כ בציצית אין הציצית נודעת אלא 'ועשו להם ציצת' סתמא.

ד לבדוק בפנים. אולי פירש 'על ידו' - בשבילו, בעבורו, כשימוש הרגיל בדר"ל. כלומר שהיתה עושה הקשר ומכנה את התפלין עכורו, ולעולם בקשר של ראש מיידי. ואולם ר"ח שם כתב 'בורועו'. וכן נראה גרסת התוס' במנחות לו. אך נראה מדבריהם שהיתה רק מסייעת ולא מנחת ממש. ולענין דינא נחלקו הדעות - ע' תשורת שי מהדו"ק תריח ומיהדו"ב כג-כד; 'שה"ל ח"א ח וצי"א ח"ג ז. [ונראה לכאורה שאם א"א בענין אחר, יש להניח ע"י אשה וקטן כדי לקיים 'היו לטטפת' דדרשינן שיהיו שתיים, דלקיים זה מסתבר דא"צ מעשה קשירה דוקא. וכן נראה מוכח מהמיוחס לרשב"א שכתב לברך 'להניח' בלא משמוש של יד, כי בהנחת של ראש משלים גם מצות של יד ממילא - הרי יש בתש"י מצוה בעצם היותן מונחין גם בלא מעשה].

משמע לכאורה דשל-ראש טעונה שתי ברכות. ואם כן כיצד כתב שאם אין לו אלא תפלה-של-ראש מברך עליה 'על מצות' בלבד? וכבר ביאר הב"ח (שם, וביתר באור בס"ח כה) על פי דברי בעל המאור (סוף ר"ה) בטעם הדבר שאין להפסיק בין של-יד לשל-ראש, כי אעפ"י ששתי מצוות הן, הלא 'הויה' אחת כתיבא לשתייהן; 'והיה' לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך'. [וכן 'והיה לאות על ידכה ולטוטפת בין עיניך'], ולכך צריך להתכיפן, לפיכך אם סח ביניהן חוזר ומברך ברכה של תש"י וממשמש בה ומחזק את הקשר, ועוד מברך ברכה שניה על של-ראש ותוכף שתי מצוות זו לזו. הרי מבואר מדבריו בטעם שיטה זו שאם סח מברך שתיים על של-ראש, לא מפני שתש"ר טעונה שתי ברכות מצד עצמה [והרי כבר תמהו (מהר"ל מפראג, מובא בב"ח שם; קרן אורה מנחות לו) היכן מצינו לברך שתי ברכות על מצוה אחת] אלא ברכת 'להניח' באה על השלמת הנחת תש"י [ולכך ממשמש בה ומחזק הקשר], בכך שמצרף עליה תש"ר ומקיים בזה דין התכיפות לעשותן הויה אחת לאות ולזכרון. ואם כן כשמניח תש"ר לבדה אינו מברך אלא 'על מצות' שהיא ברכתה המיוחדת, אבל 'להניח' אינו מברך אלא כשמניח גם כן של-יד.²

וכן מובא בפירוש על מסכת מנחות (לו) המכונה 'חדושי הרשב"א', שהאריך לדקדק מהסוגיא כשיטת ר"ת ופירש כסברת בעל המאור. אלא שלדעתו - שלא כבעה"מ - אין צריך למשמש בשל-יד כשמברך שוב 'להניח', דס"ל שהדין שיהיו שניהם לזכרון אינו דין לעצמו אלא הוא דין בתש"י גופא, כי בהנחת של-ראש גומר מצות של-יד גם כן, ושפיר מברך על השלמה זו ברכת 'להניח' אף בלא מעשה נוסף בשל-יד. והיא סברא מחודשת.

[התכפת תש"י לתש"ר גם כשאין מברך]

ובעיקר סברת הראשונים שאיסור השיחה הוא ממצות התפלין גופא ולא משום ברכה שאינה צריכה כדברי התוס' בכ"מ, איתא נמי בכתבי מהרא"י (קז, מובא בב"ח כה), שכתב על המניח תפלין בחול המועד בלא ברכה [כדברי הסמ"ק], גם כן אין לו לסוּח ביניהן, שהרי אמרו בגמרא (סוטה מד: מנחות לו.) שח בין תפלה לתפלה עבירה היא בידו וחוזר עליה מעורכי המלחמה. ומוכח בר"א"ש (בסוף ר"ה ובהלכות קטנות טו) שאין הטעם משום שגורם ברכה שאינה צריכה אלא שכך היא מצות התפלין גופא, להתכיף השל-יד לשל-ראש, שהרי פירש הרא"ש הטעם שנקטו עבירה זו, כי בזכות קיום מצות תפלין כהלכתה מתקיים בהם 'וטרף זרוע אף קדקד' ונוצחין במלחמה, וכיון שפוגם במצות תפלין במה שסח ביניהן - חוזר עליה מעורכי המלחמה. הרי שהיא עבירה מצד דין התפלין גופא ולא מהלכות ברכות גרידא. וכן כתב הבכור-שור (בסוטה שם. וציין אליו רעק"א בגליון השו"ע. וכ"ה בפוסקים) דמהאי טעמא המניח 'תפלין דר"ת' בלא ברכה, ג"כ אין לו לשוּח בינתיים.

הרי ראינו עד כה שתי הבנות בשיטת רבנו תם שאם סח מברך שתיים על של-ראש; או מפני שתש"ר מצד עצמה טעונה

ב יש להסתפק לפי סברא זו, כיצד הדין במי שהיו לפניו רק תש"י ותיכף לאחר שברך עליה נודמנה לו תש"ר, שמא לא יצטרך לברך 'להניח' כי סוף סוף תכפן וקיים מצות 'היו מעיקרא. משא"כ להתוס' והרא"ש ודאי יצטרך לברך שוב 'להניח' כיון שלא היה בדעתו לפטור של ראש בברכה זו.

להתחלת המצוה השניה, וכן מדוייק שם בלשון הטור. [ובתוס' (חולין פז). נסתפקו בשאלה זו, האם הסח בין שחיטה לשחיטה דומה לסח בין תפלה לתפלה או לשח באמצע סעודה].

ואמנם כן מבואר בהמשך דברי הטור שנקט שם כדעת האומרים שאם בשעת הברכה היו לפניו כמה בהמות לשחיטה ובתוך כך הביאו לו בהמות נוספות - צריך לברך מחדש עליהן, כי כל בהמה ובהמה נחשבת מצוה בפני עצמה, מאחר והיא חפצא המחייב מעשה שחיטה נוסף.

[חילוק בדינים האמורים בין ברכות המצוות לברכות הנהנין]

בהסבר זה יש ליישב קושית גדולי הפוסקים (עב"ח ומג"א ר"ה, וש"ך בהל' שחיטה שם) מאי שנא הך דהביאו לפניו בהמות אחרות שפסק הטור לברך שוב, ובין הביאו לפניו פירות מהמין הראשון, שכתב הטור דאינו חוזר ומברך (או"ח שם) - ולפי האמור ניחא, כי בברכות הנהנין אין משמעות לכל יחידה ויחידה מהפירות לענין הברכה, אלא האכילה בכללותה היא הזוקקת ברכה, על כן הואיל והתחיל לאכול ולא הסיח דעתו מאכילה, הכל נידון כהמשך לאותה אכילה, ולא אכפת לן במה שלא היו הפירות הללו לפני בשעת הברכה. משא"כ בברכת המצוה על השחיטה, הלא כל שחיטה ושחיטה נידונית כמצוה נפרדת הזוקקת ברכה בפני עצמה, הלכך אי אפשר לברכה שתחול על המצוה שלא היתה לפניו [וע' בחדושי הגרא"ל ח"א ג מהלך שונה].

[השומע ברכה מאחר והפסיק השומע ולא הפסיק המברך; בברכות הנהנין ובברכות המצוות]

ה) ודאיתנן להכי יש להקשות סתירה בדברי הרמ"א מצד חשבון עומק הדברים בסברא; מן הצד האחד פסק הרמ"א (ביו"ד יט,ה) כהטור שאם שח בין שחיטה לשחיטה צריך לחזור ולברך. ומאידך פסק (בדרכי משה או"ח קסז) להצדיק דברי הרוקח שהבוצע על הפת שבירך ואכל מיד, ואדם אחר שומע ממנו הברכה והפסיק בדיבור לפני אכילתו - יצא השומע באותה ברכה. והנה הבית-יוסף (שם) דחה דברי הרוקח, שהרי כל אחד ואחד חייב לברך כדי לאכול, וכשאחד מברך לכולם הוא כאילו כל אחד בירך לעצמו, וכשהשומע מפסיק הוא כמפסיק בין ברכה לאכילה. אך הרמ"א נקט כהרוקח כאמור, דמאחר שטעם אחד מן פרוסת הבציעה - יצאו כולם וכו'. וכבר בארו (ע' בשו"ת שיח השדה ה) שנחלקו בגדר דין שומע כעונה; האם השמיעה נחשבת כמו אמירה עצמית וממילא הוא כמפסיק בין ברכת עצמו לאכילתו שחוזר ומברך, או השומע יוצא באמירת חברו, והואיל וחברו אכל מיד ולא הפסיק, אף השומע יוצא בברכה זו. ואמנם הדבר נכון בסברא וגם מדוייק בלשונם, אך אין זה מספיק לבאר דברי הרמ"א, דנהי דיוצא באמירת הבוצע והרי הבוצע לא הפסיק, סוף סוף אכילה דידיה מנותקת מהברכה שהרי הוא הפסיק. אלא באור הענין על פי מה שיש לחקור האם ההפסק שבין ברכה לעשיית הדבר כגון לאכילה, מהוה חסרון בברכה בכך שיצאה לריק, ועל כן צריך לחזור ולברך שנית, או האכילה היא שחסרה ברכה בגלל פירודה מן הברכה. ונראה שהרמ"א נקט שהחסרון הוא רק בברכה, [שההפסק משוי לברכתו כמו ברכה שנאמרה

[בקמץ ובלא דגש ב-נ] שמשמעותו להיות התפלין נחים עלינו, (וכמו 'המניח לעמו... כי בם רצה להניח להם' - ליתן להם מנוחה), ואילו 'להניח' משמע רק מעשה שימיה והנחה על מקום [ע' בפמ"ג במ"ז כה]. יעו"ש.

[ביסוד המחלוקת אם ברכה אחת היא לשתי התפלין או שתיים]

והנה בפירוש המיוחס לרשב"א במנחות (לו) נקט לעיקר כשיטת ר"ת, עפ"י דברי הגמרא (במנחות מד.) שהן שתי מצוות, ועל כן צריך לברך עליהן שתי ברכות. אכן צריך לבאר סברת רש"י והרמב"ם שבברכה אחת פוטר את של-יד ושל-ראש והלא שתי מצוות הן, וגם הרמב"ם גופיה מנאן במנין המצוות בשתיים (בעשין יב יג. וכ"ה בסמ"ג ובחינוך, דלא כבה"ג). וא"כ בדין הוא שכל תפלה תהא טעונה ברכה לעצמה. וכבר נשאל על כך הרמב"ם (בשו"ת פאר הדור ח,א). ותיריך הואיל ועניינן אחד, להיותן זכרון, שנאמר 'למען תהיה תורת ה' בפין' - לכך תקנו ברכה אחת לשתיהן.

[מחלוקת הפוסקים בשוחט כמה בהמות וסח באמצע; הביאו לו בהמה נוספת]

ד) בעיקר הטעם שהסח ביניהן חוזר ומברך, מבואר בתשובת הרשב"א (ח"ה יג) שנחשב כסח בין הברכה לתחילת המצוה. וזאת על פי דברי הרי"ף (סוף ר"ה) שכל הפסק שבין הברכה לתחילת המצוה - מטעין ברכה, וכל הפסק שלאחר תחילת המצוה - אינו מטעין ברכה נוספת.

ואולם לענין שחיטת כמה בהמות, כתב הרשב"א שהסח בין שחיטת בהמה אחת לחברתה, מסתבר שאינו חוזר ומברך, שאינו דומה לשח בין תפלה של יד לתפלה של ראש שהן שתי מצוות נפרדות והשח ביניהן הרי הפסיק בין הברכה לתחילת עשיית המצוה. ואולם בטור יו"ד (יט) חולק וסובר שאף המפסיק בדיבור בין שחיטה לשחיטה צריך לברך שוב, דומיא דתפלין שאם שח בין תפלה לתפלה חוזר ומברך מפני שהן מצוות נפרדות (כן כתבו הראשונים בטעמה של דעה זו). והנה הכלל הנ"ל שכלל הרי"ף (סוף ר"ה) מוסכם על דעת רוב הראשונים, שכל הפסק שבין הברכה לתחילת הדבר מצריך ברכה, ולאחר תחילת הדבר - אינו מצריך, כגון המפסיק בדיבור באמצע סעודתו. ואם כן צריך להבין במאי פליגי הנך שתי שיטות דמר מדמי לה לתפלין ומר מדמי לה לדיבור שבסעודה? -

אך יסוד המחלוקת הוא האם לראות השחיטות כולן כמצוה אחת, היא מצוות השחיטה, ואין חילוקי הגופין מהוים חלוקה למצוה, וא"כ הברכה מתייחסת על כללות מצוות השחיטה, הלכך אף אם סח בין שחיטה לשחיטה הרי זה כשח לאחר שהתחיל הסעודה או המצוה. או שמא כיון שכל בהמה זוקקת שחיטה לעצמה, יש כאן שני מעשי מצוות המחייבים שתי ברכות נפרדות בעצם, הלכך המפסיק ביניהן נידון כמפסיק בין הברכה

ה כדברי הרא"ש בפסחים (פ"א ז) דמשמע מצוה שיש בה שיהוי, להיות מעוטר בתפלין.

ו וכן צ"ל בטעם שמברכין ברכה אחת על הפרשת תרומות ומעשרות..

ז ע"ע בנידון חקירה זו, בשיעור נו.

המאכל טעון ברכה מצד עצמו אלא חיוב ברכה הוא דרמי אגברא כשבא לאכול, א"כ כיון שבברכה לא היה חסרון שהרי היה לה על מה לחול, שפיר מועילה היא גם כלפי האכילה של השומע ואין לחוש להפסק דידיה'.

[הבחנה בין דין 'הפסק' לדין 'הסח הדעת' בשחיתות]

ו) והנה יש להקשות סתירה בדברי הסמ"ק, שמצד אחד נקט (בסי' קנו) שאם הביאו לו בהמות אחרות קודם שגמר לשחוט אינו חוזר ומברך, ואילו לענין שיחה בין שחיטה לשחיטה כתב שצריך לחזור ולברך, והרי לפי האמור שני דינים אלו תלויים זה בזה; אם כל השחיטות נחשבות כמצוה כללית אחת, הרי אין צריך קשר ישיר בין הברכה לכל שחיטה ושחיטה בנפרד, ועל כן גם אם הפסיק בדיבור ביניהן אין צריך לברך שוב, ואם כל שחיטה היא מצוה נפרדת וקובעת ברכה לעצמה בעצם, בדין הוא שאם תבוא לפניו בהמה שלא היתה בשעת השחיטה צריך לברך.

אמנם תירוץ שאלה זו נרמז בתוך דבריו שם, שנימק טעמו משום 'הסח הדעת', והוא טעם אחר מדין 'הפסק'. והיינו שאעפ"י שההפסק עצמו אינו מגרע כאן הואיל וכבר התחיל במצוה קודם שהפסיק, וכל השחיטות מצוה אחת הן, אך אם על ידי דיבורו חשבינן ליה הסח דעת מלשחוט עוד הרי נשלמה בכך מצוותו והלכה לה, ואם בא לשחוט שוב הריהו מתחיל ענין חדש ולכן טעון ברכה [ולאו משום לתא דהפסק, דהלא יתכן הסח"ד בלא שהפסיק כלל בדיבור].

ודבר זה מתבאר בראשונים בחולין (פז) למעיין בדבריהם, שיש מהם שדנו על השיחה בין השחיטות משום הפסק גרידא (ע"ש בריטב"א בשם רבו), ויש שדנו [גם] משום הסח הדעת, שהשיחה מהוה גמר לעשיית המצוה, בכך שהפליג ממנה לענין אחר. ומבואר מתוך דבריהם שיש והדיבור מהוה הסח הדעת, כמו במצוות שאינו חייב להמשיך כגון שחיטה שאינו חייב להמשיך ולשחוט, על כן כששח דיינינן ליה כגמר מצוותו הראשונה, ואם בא לשחוט עוד הרי זו מצוה חדשה (ערמב"ן ורא"ש שם). או שהדבר תלוי אם דיבורו היה בעבירה כמו בתפלין אם לאו (ע' בלשון הרשב"א).^א

אין להקשות, הלא ממה שאמרו אסור ליהנות מהעור בלא ברכה, וכל האוכל בלא ברכה מעל וכאילו גזול, משמע שבברכה"נ ודאי ההנאה וזקוקת ברכה ואינו חיוב נפרד של הגבא. וגם יש דעות בין הפוסקים שבמקום הספק אסור באכילה בלא ברכה, ואילו בברכות המצוות אף לאותן דעות מותר לקיים המצוה בלא ברכה [עמ"הרש"א פסחים קב. ואבן העזר ריד. ואם כי גם בברכה"נ קיי"ל להתיר, היינו משום שתחילת הדבר הוא תקנה בחיוב ולא איסור הנאה, על כן דנים תחילה הספק לקולא וממילא ליכא דין ברכה] וא"כ הרי לכאורה אדרבה, ברכה"נ יותר מחויבת וקשורה למעשה. אך נראה דשאני ברכת המצוות שהברכה היא מטכסים מעשה המצוה, משא"כ ברכה"נ אף שהתנאה טעונה ברכה, אין הברכה נחשבת חלק מהמעשה אלא שני דברים נפרדים הם, ועל כן כל שאין הסח הדעת ביניהם אין צריך לברך שוב.

והנה לפי האמור להלן בבאור דברי הסמ"ק דהתם כששח בדיבור מדין הסח הדעת אתין עלה - וכן מוכרח לומר בדברי הרמ"א (יו"ד יט, הו) שגם כן נקט כהסמ"ק שאם הביאו לו בהמות אחרות אינו מברך אבל אם הסיח בין שחיטה לשחיטה מברך - אם כן אין צורך לחלק בין ברכות המצוות לנהנין אלא הרמ"א בסי' קסז מיייר שהשומע לא הסיח דעתו מאכילה אלא רק מדין הפסק בדיבור אתין עלה, ולכן אינו מברך שוב שהרי הבוצע לא הפסיק וכבר חלה ברכתו, ואילו לענין שחיטה על כרחך מדובר בדיבור שיש בו הסח הדעת, ועל כן מברך שוב.

א) ומסתבר לכא' לפי"ו שאמירת תיבה אחת או שתיים אינן מהוות הסח הדעת, ורק אם הפליג בדברים מחשבינן שהסיח דעתו ועבר לענין אחר. ושואר רק בדיבור כזה מיייר הסמ"ק. [ובכן יש לקיים דברי הדרכ"מ דלעיל שאף אם שח השומע יצא כי הבוצע לא הפסיק, דצ"ל דמיייר באמירת מילה אחת וכד' שאינו מהוה הסח הדעת, שאם הפליג בדברים הלא כיון שאינו מחויב לאכול וכבר חלה ברכת הבוצע על אכילתו, הוי הסח"ד, דומיא שכתבו הראשונים בשחיטה] וכן משמע דברי בעה"מ לענין תפלין: 'ואם הסיח דעתו והפליג בדברים ביניהם'. ומיושבת בזה הערת המשנ"ב על החיי-אדם שכתב להסתפק בתיבה אחת - והעיר הלא ברא"ש איתא אפילו תיבה אחת. אך בבעה"מ ממשע דוקא בחסיח דעת. [ומ"מ נראה דהסח"ד דהכא אין ענינו שעוב את המצוה ונמלק מלעשותה, אלא אף באופן שבכל משך דיבורו דעתו עליה, מ"מ בהפלטת דבריו הסיח דעתו מן הברכה - כן משמע מסתימת הפוסקים. וכן מבואר בספר הישר לר"ת (חלק החודשים תסח) שכתב ושנה וישלש 'הסח הדעת' - מן הברכה שברך'. לא הסח"ד המצוות].

שלא על מעשה מסוים, אבל מצד האכילה גופה אין צורך שתהא סמוכה לברכה] הלכך כאן שהמברך עצמו אכל הרי לא יצאה ברכתו ריקם, וכיון שכך הרי ברכה מעלייתא היא ושוב יכול השומע לצאת בברכה זו הגם שהפסיק, כי אין חסרון במה שהאכילה מופסקת מהברכה אלא במה שהברכה אין לה על מה לחול, וכאן שכבר חלה הברכה על אכילת הבוצע, שפיר יוצא בה השומע. וכיון שכך הרי קשה כיצד פסק הרמ"א כהטור שאם שח בין בהמה לבהמה חוזר ומברך על השחיטה, והלא הברכה לא יצאה לריק שהרי חלה על השחיטה הראשונה, ולמה יפריע הפסק הדיבור, נהי דדיינינן להו כמצוות נפרדות כנ"ל סוף סוף חסרון ההפסק הוא בברכה וכאן שהברכה לא נחסרה מאומה, בדין הוא שתעלה גם למצוה האחרת, דומיא דאמרינן גבי שומע כעונה שהואיל והבוצע לא הפסיק ועלתה לו ברכתו, מועילה היא גם כן לשומע שהפסיק.

[גדר תקנת ברכת המצוות; המצוה גופא טעונה ברכה בקיומה]

וצריך לחלק גם לענין זה בין ברכות הנהנין לברכות המצוות. וטעם החילוק בזה על פי היסוד הידוע שכתבו אחרונים, שברכת המצוות אינה חובה גרידא לברך בשעת קיום המצוה, אלא המצוה גופא טעונה [מדרבנן] ברכה, שכך תקנו חכמים בצורת עשיית המצוה שתיעשה עם ברכה. וכמה ראיות יש ליסוד זה;^ה מה שדרשו (במשנה סוף מעש"ש) על האמור בוידוי מעשרות 'לא עברתי ממצוותיך ולא שכחתי' - מלברכך, והיינו ברכת המצוה על ההפרשה [וכבר דיברו אם דרשה זו אסמכתא היא]. והלא הוידוי נאמר רק על עבירות שנעשו במעשרות ולא עבירות אחרות. וא"כ מוכח שהפרשת המעשר בלא ברכה נחשבת פגם בהפרשה גופא. וכן מבואר ממה ששינו (בפ"ק דתרומות) שערום ואילם לא יתרמו מפני שאינם יכולים לברך. והרי גם כשחברו יתרום עבירו הוא לא יברך, ומה מפסיד בכך שתורם בעצמו - אלא שהמצוה גופא היא שתחסר ברכה, כי תקנו לעשותה בברכה דווקא, ואף זה שאינו יכול לברך חייב לקיים תקנה זו שהמצוה תיעשה בברכה, הלכך צריך ליתן לחברו לתרום. וכן מוכח מדברי התוס' (ב"ק צא:) שהחוטף מחברו מצוה שיש בה ברכה - משלם אחת [כלומר עשרה זהובים ולא עשרים] שהמצוה והברכה אחת היא. הרי שעשאוה לברכת המצוה כחלק מצורת קיום המצוה. וגדולה מכולן הראיה מדברי תורא"ש בברכות (טו) שפירש שאילו היתה ברכת המצוה מדאורייתא, היתה מעכבת בקיום המצוה. ומהי תיתי לומר כן, הלא לכאורה היא מצוה נפרדת לברך בשעת עשיית מצוה - אך מבואר שאין הדבר כן אלא גדרה של ברכת המצוה היא שהמצוה טעונה ברכה. ושפיר אילו היה זה מדין תורה, הוה אמינא שצורת קיום זו מעכבת במצוה.^ט

וכיון שכן יש ליישב שרק לענין ברכת המצוות נקט הרמ"א שההפסק בין הברכה למצוה השניה מטעין ברכה נוספת הגם שהברכה הראשונה לא היתה לריק, שהרי המצוה היא שטעונה ברכה לעשייתה, וכאן שהפסיק בין הברכה למצוה השניה, הוי כמצוה בלא ברכה. משא"כ ברכות הנהנין שאין

ח ע"ע בשיעור ט,ב.

ט בזה יש לפרש מש"כ המשנ"ב (תלב) שלכך השליח על הבדיקה מברך, כי נעשה שליח גם על הברכה. ונראה שלא שייך שליחות על ברכה מצד עצמה אלא ששולחו לקיים את המצוה בשלימותה, עם הברכה שעליה (ע' מנחת שלמה ח"ב כו). וע' בחושי הגר"ח סטנזיל בהא השליח מברך (כמבואר בירושלמי), שהוא משום שהברכה היא על מעשה המצוה ולא על קיומה [ולאו משום שהוא שליח על הברכה כסברת המשנ"ב].

ולפי זה נבין עומק דקדוק לשון רבינו הרא"ש, שכתב (בפ"ק דפסחים ס"י) שכתב בתוך דבריו: 'דלא מצינו דשיחה הוי הפסק אלא בין תפילין לתפילין משום דברכה ראשונה קיימא נמי אהנחת תפילין של ראש ואם סח צריך לברך פעם אחרת להניח תפילין לפר"ת, ולרש"י נמי כיון דתרי מצות נינהו ולא מעכבי אהדדי ואם לא סח אין צריך לברך על מצות תפילין א"כ הוי היסח הדעת'. פתח בלשון הפסק וסיים בהסח הדעת - היינו מפני שבתחילה מדבר אליבא דרבנו תם ולשיטתו הרי הן כשתי מצוות חלוקות שתקנו לכל אחת ברכה לעצמה, וברכת 'להניח' שמברך בתחילה עולה באופן נפרד לשל-יד ולשל-ראש, הלכך כל שדיבר ביניהן הרי הפסיק בין הברכה למצוה. ואילו בסוף מיירי בשיטת רש"י שהן כמצוה אחת [לענין הברכות מיהת, וכדברי הרמב"ם בתשובה הנ"ל שהואיל ועניינן אחד תקנו להן ברכה כמו על מצוה אחת], על כן רק מדין הסח הדעת אתינן עלה, ומשום שהדיבור הוא בעבירה, על כן חשבינן ליה כגמר הדבר וכהסח הדעת (ע' ברשב"א בחולין פז), אבל הפסק גרידא אינו מצריך ברכה לשיטה זו.

[המכוון בברכתו שתעלה לו על דבר אחד ולא על אחר, במצוות חלוקות ובמצוה אחת]

ז) ובשו"ע (יו"ד י"ה) הביא את שתי הדעות האם שיחה בין שחיטה לשחיטה הוי הפסק אם לאו. וכתב הפרי-חדש שיש לשוחטים עצה לצאת מידי הספק, להתנות מראש שאם ישחו באמצע, ברכתם לא תעלה להם על השחיטות שלאחר מכן, ובאופן זה לדעת הכל מתחייבים הם לברך שנית שהרי כיוונו במפורש שלא תעלה להם הברכה לאותן שחיטות. ונמצא מתחייבים לברך מודאי ולא מספק. ובתבואות שור (שם) צווח על עצה זו, שמכמה מקומות מוכח שאין מועיל תנאי להגביל את ברכתו, וכגון מי שהיו לפניו כמה פירות ובדעתו לאכלם ומכוון בברכתו שלא לפטור אלא מקצתם, אין בתנאו כלום [מלבד מה שאסור לעשות כן לכתחילה בלא צורך, משום גרימת ברכה שאינה צריכה], שהרי כיון שבירך על הפירות ובדעתו לאכלם ממילא פטר את כולם, ולא כל כמיניה לחשוב שלא לפטור חלקם.

ויש לעיין, אמנם ראיות התבו"ש נכוחות, אבל מה נעשה שמצינו בדברי חד מרבוותא שמועיל תנאי בברכות, שכן כתב מהר"ח אור זרוע (בתשובה א) שהמברך על הציצית ונתכוון שברכתו תעלה לו רק לבגד שהוא לובש עתה ולא לבגד שלאחריו - לא נפטר אותו הבגד [גם אם לא הפסיק ביניהם] וחייב לברך עליו שוב. וא"כ כיצד יתקיימו הדברים עם ראיות התבו"ש.²

ונראה שאין כל סתירה, אלא מהר"ח או"ז מיירי לפי הדעה שכל שחיטה ושחיטה מצוה לעצמה היא [וכן כל בגד ובגד שלוובש], וכן כתב שם בפירוש שאם סח בין בגד לבגד חוזר ומברך [וביותר, הביא בשם אביו שאפילו לא סח צריך לברך על כל שחיטה ושחיטה מפני שגופין מחלקים]. הרי שיטתו כהטור שכל מעשה מצוה מחייב בעצם ברכה בפני עצמו, וא"כ הברכה

צריכה להתייחס ישירות לכל בגד ובגד, ואם הפסיק ביניהם צריך לברך שוב כמו אם הפסיק בין הברכה לתחילת העשייה. וכיון שכן הרי אם מתכוין שלא תעלה לו הברכה על הלבישה השניה - מועיל תנאו, שהרי כל מעשה ומעשה זוקק הוא בעצם ברכה בפני עצמה, אלא שבברכה אחת פוטר את הכל כאילו בירך עכוא"א, משא"כ כשבדעתו שלא לפטור - אין ברכתו עולה לו אלא ללבישה או לשחיטה הסמוכה לה. ואולם התבו"ש בדבריו קאי על עצת הפרי-חדש שבא לתקן חשש ברכה לבטלה לאותן שיטות דסגי בברכה אחת אף אם דיבר באמצע, והרי לאותן שיטות דיינינן לכל השחיטות כמצוה אחת גדולה כמו שנתבאר, ואם כן על זה שפיר הוכיח התבו"ש דלאו כל כמיניה להתנות, דומיא דאוכל כמה פירות ומתנה שלא לפטור אלא אחד, שהואיל ואין כל פרי ופרי מחייב ברכה לעצמה אלא האכילה בכללותה מחייבת ברכה אחת, והרי בירך עליה בתחילתה, מחשבתו שלא לפטור את המשך האכילה לאו כלום היא, על כן שפיר השיג התבו"ש שאין כאן עצה לצאת מידי חשש ברכה לבטלה. [וכן מה שציין שם בשם אביו האו"ז, לכאורה כוונתו לדבריו שבס"י שפז, ואתי שפיר היטב שגם שם מיירי לשיטת הגאונים שאם סח חוזר ומברך דס"ל שכל שחיטה ושחיטה מצוה בפני עצמה היא].

[ישוה הערות האחרונים הנ"ל על דברי הרמ"א לומר 'בשכמל"ו' - לאור האמור]

ח) ובו באנו ליישב קושית הגרעק"א שבתחילה, מדוע אין עצה להתנות שאם הלכה כרש"י ורמב"ם לא תעלה ברכת 'להניח' על תפילין של-ראש - שהרי לשיטה זו שאנו באים לחוש לה, דנים את התפילין כמצוה אחת כאמור³, ובוה אין מועיל תנאי והגבלה בברכה שלא תעלה על כל הדבר רק על מקצתו, כפי שהוכיח התבואות-שור.⁴

^ג אם כי נראה שאין זה מוכרח בסברא, דשפיר י"ל שאף לרש"י והרמב"ם שתי מצוות הן אלא שתקנו לפטור בברכה אחת כיון שעניינן אחד. הלכך אם הפסיק נוקק לברכה נוספת אעפ"י שלא הס"ח דעת. וכן נראה להוכיח בשיטת הרשב"א, שהרי יצא לחלק (בתשובה הנ"ל בח"ה יג) בין סח בין התפילין לסח בין השחיטות, שהתפילין שתי מצוות משא"כ השחיטות. והרי שיטתו כהר"ף ורש"י שמברכים ברכה אחת (כמו שכתב שם בתשובה יא וכן בח"א קנו תתט [וכבר העירו שמש"כ שם בתשובה תתעד אין זו תשובת הרשב"א]. וכן משמע שבלשונו באותה תשובה עצמה שכתב 'אם הפסיק וענה מסתברא דמברך על של ראש', ואילו לר"ת לא תמיד מברך על ש"ד, והיה צריך להדגיש דמברך שוב להניח על של-ראש), ואעפ"כ נקט שהן שתי מצוות.

ועוד, ממה שדן אודות עניית דבר שבקדושה להפסק המחייב ברכה, והרי מסתבר שאין בזה הסח הדעת שהרי עסוק הוא בהנחת התפילין בפועל ודעתו עליהם אלא שנתחייב לענות 'אמן' בתוך כך, ואין כאן הסחת דעת מעניינו, ואעפ"כ כתב דהוי הפסק, ומשמע שלדעתו כל הפסק מצריך ברכה משום דשתי מצוות הן, הגם שנקט כרש"י דמברך אחת לשתיהן.

^ד אך רבקה א"ה הביא מס' קעד ס"ד דמבואר שהמבדיל קודם הסעודה יכוין שלא להוציא יין שבתוך המזון וכו' יצא ידי חובתו. הרי מבואר שמועיל תנאי גם כשאין שם מצוות חלוקות. [ונראה לכאן דחוק לחלק כמוש"כ בתבו"ש שיון הגבלה ויון שבתוך המזון חלוקים הם בעצמם. גם להשיטות הדגטילה והמוציא ל"ה הפסק, ורק כוונתו היא המצרפתם, הלכך בזה מועילה כוונה שלא לפטור]. ושמו י"ל עפ"ימוש"כ הגרש"א (במנחת שלמה י"ח, ט) לחלק בדין זה בין ברכת המצות לברכות הנהנין והתורה, שבאלו האחרונות כיון שבא להתיר האכילה והלימוד [דאלמנה רבנן לחיובו ואסרו עליו להנות או ללמוד בלא ברכה], מועילה מחשבתו שלא לפטור את האכילה השניה, משא"כ בברכת המצוה, לאו כל כמיניה לחשוב שברכתו מפורטת עד שעה מסויימת. ואם כן כיון דמחשבינן את כל השחיטות למצוה אחת, וכן את שתי התפילין [לשיטה זו], הוי כמחשב לפטור בברכה עד שעה מסויימת דלאו כלום הוא.

[ויש להעיר מהפמ"ג נב במ"ז שאם הגיע לאהבה רבה' ולא ברך ברכה"ת יכוין שלא לצאת בה ידי חובת ברכה"ת ואו יתחייב בודאי על הלימוד לאחר התפילה. ובנאה"ל השיג על דבריו כיצד ניתן לחלק הדבר, שתעלה לו לברכת ק"ש ולא לברכת התורה. ולכאורה יש מקום לעצה אחרת, שיוכין בברכה, היא היא ניאוך וזלול בברכה (וכן נקט הגרש"א א"ש). וכן משמע בשעה"צ רטו סק"ח שם יש לו כמה מינים שיכול לפטורם בברכה אחת והוא מברך על כל אחד, הוי ברכה שא"צ. ומשמע שמו"מ מחשבתו בברכה ראשונה הועילה לו להתחייב בברכה אחרת ולא אמרינן לאו כל כמיניה). וא"כ כאן שנוקטים לעיקר לברך, שוב אין בכוונה זו זלול כלל, שהרי מחשבתו זו אינה גורמת לו תוספת ברכה בפועל דהא בין כך נצרך לברך.

^ב בכה"ח (ח סק"ג) נקט שמודה התבו"ש שמועילה כוונה שלא לפטור דבר שאינו לפניו. ולפי"ז ל"ק מדברי מהר"ח או"ז. [ויש להעיר מדברי הבאה"ל (ח סד"ה) ויש אומרים] שאם מכוין בשעת הברכה שלא לפטור את הלבישה השניה של אותו הבגד לכשיפשוטו, הועילה כוונתו לכו"ע. ויעץ לעשות כן בנכנס לבית המרחץ].

אחת ברכה לעצמה בעצם, אלא שברכת 'להניח' שבתחילה עולה
בנפרד הן על תש"י הן על תש"ר [ויש מי שהוסיף שהן מצוות
החלוקות בגדרן; בתש"י המצוה היא במעשה הקשירה וההנחה,
ותש"ר - בתוצאה, בהיותה על הראש], או נחשבות - לענין
הברכות - כמצוה אחת נמשכת. (ד ג)

ג) השוחט כמה בעלי חיים בזה אחר זה, נראה שנחלקו הראשונים
האם נחשב הכל כמצוה אחת כללית והברכה קאי על השחיטה
בכללותה, או כמצוות חלוקות הקובעת כל אחת ברכה בפני
עצמה [אלא שיכול להיפטר בברכה אחת כנ"ל].

נראה דנפקא מינה בבהמה שהובאה לו קודם שגמר לשחוט
הראשונות; אם שחיטת כל בהמה נידונית כמצוה בפני
עצמה - צריך לברך עליה בנפרד, אבל אם הברכה מתייחסת על
השחיטה בכללותה, הרי הבהמה הנוספת נטפלת לראשונות
ונפטרת בברכתן - בדומה לפרי המובא לפניו מאותו המין שבידך
עליו, שא"צ לברך עליו בנפרד.

נפקותא נוספת: כשסח בדיבור בין שחיטה לשחיטה; האם
נחשב כסח בין הברכה למצוה או סח לאחר התחלת
המצוה. (ד)

ואולם נראה שאם הדיבור מהוה 'הסח הדעת' [לא 'הפסק'
גרידא], צריך לברך שוב אעפ"י שדנים הכל כמצוה
אחת. וכן נראה מוכח בדעת הסמ"ק ועוד ראשונים. (ו)

ד) המברך לפני אכילת כמה פירות או עשיית כמה מצוות,
ומכוון בדעתו שהברכה תעלה לו רק על מקצתם - נראה
שבברכות הנהנין או בעשיית מצוה אחת [כגון שחיטת כמה
בהמות לדעת הרשב"א, הנחת תפלין לרש"י ורמב"ם], הרי כאן
ברכה לבטלה, שהואיל והברכה מתייחסת על כללות הדבר, לאו
כל כמיניה להגבילה על מקצתו. ואולם בעשיית כמה מצוות
נפרדות [כגון לדעת הטור בשחיטות, ולשיטת ר"ת בתפלין], אין
כאן ברכה לבטלה אלא גרימת ברכה שלא לצורך. על כן במקום
הצורך כגון לצאת מידי הספק, מצינו בפוסקים עצה זו.

בחילוק זה יש ליישב כמה קושיות ודקדוקי לשון. (ז ח)

ה) נראה שאף לדעת הרמ"א [דלא כש"פ] שהשומע מחברו
ברכת הפת והפסיק בדיבור קודם טעימתו, יצא בברכת הפת
אם הבוצע לא הפסיק - זהו דוקא בברכות הנהנין אבל בברכות
המצוות, הואיל והמצוה עצמה טעונה ברכה ותקנו הברכה להיות
כחלק מצורת קיום המצוה, לא סגי במה שהברכה עלתה למברך
ולא יצאה לריק, אלא צריך שתהיה תכופה ממש למצוה אצל
עושה המצוה. (ה)

וממילא גם מתורצת הקושיא השניה הנ"ל הלא כשהתחיל
לברך על של ראש כבר הפסיק בדיבור ולכו"ע נצרך
לברך שוב - אך הנה הגרעק"א (בשו"ע סי' כה, ט) הביא דברי הפנים -
מאירות שאם שומע בין תש"י לתש"ר ברכת 'להניח' מפי חברו
- עונה אחריו אמון, שהאמנת דברים אלו של הנחת תפלין אינה
מהוה הפסק. והביא שבשו"ת דבר שמואל נחלק וסבר דהוי הפסק.
וכן הוכיח רעק"א מדין עניית 'אמן' אחר ברכת אהבה רבה, דלענין
הפסק שבין הברכה למצוה, אף דיבור זה שהוא באותו ענין הוי
הפסק (וכן נקט המשנ"ב להלכה). ונראה שזה רק כשאנו באים לדון
מדין 'הפסק' שבין ברכה למצוה, אבל דין 'הסח הדעת' לכו"ע
ליכא באופן זה, שהרי עסוק באותה מצוה ממש שבא לעשותה
ואינו מסיח דעתו לדבר אחר. וא"כ הלא כשמתחיל ברכת 'על
מצות תפלין' ודאי אין לומר שבכך הוא מסיח דעת מהנחת תפלין
של ראש, ורק מדין 'הפסק' קאתינן, לומר שאף לרש"י דסגי
בברכה אחת מ"מ כיון שהפסיק בתיבות 'ברוך אתה' שוב חל עליו
חיוב לברך על של-ראש - אך לפי האמור הרי לשיטה זו אין
ההפסק בין התפלין מזיקיק ברכה שהרי הכל כמצוה אחת היא, ורק
הסח הדעת זוקק ברכה שנחשב כסיים המצוה ומתחיל דבר חדש,
א"כ הרי מיושב מדוע הצריך הרמ"א לומר 'בשכמל"ו', כי בלאו
הכי לא ניצלנו מחשש ברכה לבטלה לשיטת רש"י והרמב"ם,
שהפסק בדיבור ברכת 'על מצות תפלין' אינו מועיל להצריך ברכה
נוספת.¹⁰

עיקרי דברים

א) מדברי כמה ראשונים ואחרונים (בעה"מ, רא"ש, נמו"י, מהרא"י,
בכור שור) מבואר שהתכפת תפלין של יד ושל ראש הוא
מעיקר דין התפלין, משום שהווייה אחת נאמרה לשתייהן, ולא
משום דיני הברכות גרידא. לכן גם כשאנו מברך צריך לתכוף.
יש סוברים שמשום כך אם סח בין תפלה של יד לתפלה של ראש
מברך שוב 'להניח' מלבד ברכת 'על מצות' [כדעת ר"ת], כי
מברך עתה שוב על של-יד כשמשלים עמה התש"ר, והרי נעשו
עתי שתיהן הווייה אחת [י"א למשמש בשל יד כשמברך 'להניח'
(נמו"י) וי"א שאין צריך. 'חדושי הרשב"א']. ולפי"ז כשמניח של-
ראש לבדה אין מברך אלא 'על מצות'. (ב)

ב) נראה ששתי שיטות הן בראשונים, האם תפלה-של-יד
ותפלה-של-ראש נבחנות כשתי מצוות נפרדות הזוקקות כל

¹⁰ עוד נראה דהכא לכו"ע לא הוי הפסק כיון שברכתו זו לצורך הנחת התפלין היא, והוי כאומר 'הביאו
מלח' בין הברכה לבציעה דל"ה הפסק. ואעפ"י שלדעת רש"י ורמב"ם אין זה לצורך ואדרבה איסורא
קעביד, אך כיון שלדידיה דסובר כר"ת הוי צורך, הרי אף לרש"י דומה זה לאומר 'הביאו מלח' והוברר
שיש לו מלח על השלחן [או בירך בטעות ברכה שהוברר שהיתה לבטלה ולפי דעתו המוטעית היה בה
צורך]. שכתב הגרשו"א (מנח"ש יח, ב) דאינו הפסק כיון שלפי דעתו מיהת היה זה צורך, ואין הדבר
תלוי בצורך האמיתי אלא בצורך שבדעתו.

